

MALİYYƏ HESABATLARINDA SEQMENTLƏR ÜZRƏ İNFORMASIYALARIN AÇIQLANMASININ ƏSAS MƏQSƏDLƏRİ

S.M.Səbzəliyev

i.e.d., professor, UNEC
s.sabzaliyev@aseu.edu.az

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur 28 yanvar 2019; Çapa qəbul edilmişdir 7 fevral
2019; online-da çap edilmişdir 27 mart 2019

Received 28 January 2019; accepted 7 February 2019; published online 27 March 2019

Xülasə

Məqalədə maliyyə hesabatından istifadə edənlərə şirkətin nail olduğu nəticələri daha dərindən başa düşmək, gəlirliliyi və riskləri qiymətləndirə bilmək, bütövlükdə şirkətin biznesi haqqında daha çox əsaslandırılmış peşəkar mühakimələr formalaşdırmaq kimi məsələlər nəzərdən keçirilmişdir. Daha sonra biznesin yenidən qurulması nəticəsində hesabat seqmentlərinin strukturu dəyişikliyə məruz qaldıqda, müqayisəli informasiyaların yeni formatda təqdim olunmasının məqsədəuyğun olması təklif edilir.

Açar sözlər: əməliyyat seqmentləri, əlaqəli tərəflər, kəmiyyət həddüdü, aqreqasiya meyarları, amortizasiya.

Jel classification: M40

THE MAIN OBJECTIVES OF THE DISCLOSURE OF INFORMATION ON SEGMENTS IN THE FINANCIAL STATEMENTS

S. M. Sabzaliyev

Dr., prof., UNEC

Abstract

The article addressed how to help users of financial statements to better understand the results achieved by the company, assess risks and returns, form more reasonable professional judgments about the company's business as a whole. Further, it is proposed that if the structure of reportable segments is changing as a result of business reorganization, it is necessary to provide comparative information in a new format.

Keywords: operating segments, related parties, quantitative limits, aggregation criteria, depreciation.

ОСНОВНЫЕ ЦЕЛИ РАСКРЫТИЯ ИНФОРМАЦИИ ПО СЕГМЕНТАМ В ФИНАНСОВЫХ ОТЧЕТАХ

С. М. Сабзалиев
д.э.н., проф., UNEC

Резюме

В статье рассмотрены вопросы о том, как помочь пользователям финансовой отчетности лучше понять достигнутые компанией результаты, оценить риски и доходности, сформировать более обоснованные профессиональные суждения о бизнесе компании в целом. Далее предлагается, что если вследствие реорганизации бизнеса меняется структура отчетных сегментов, то необходимо представить сравнительную информацию в новом формате.

Ключевые слова: операционные сегменты, связанные стороны, количественные лимиты, критерии агрегирования, амортизация.

Giriş. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarında əlavə informasiyaların açıqlanması qaydası aşağıdakı standartlarda nəzərdə tutulmuşdur:

MHBS (İFRS) 7 “Maliyyə alətləri: informasiyaların açıqlanması” adlı standartda maliyyə alətləri ilə bağlı konkret informasiyaların açıqlanması nəzərdə tutulur.

MHBS (IFRS) 8 “Əməliyyat seqmentləri” adlı standart seqmentlər üzrə maliyyə hesabatları haqda informasiyaların təqdim edilməsi qaydalarını açıqlayır.

MHBS (IAS) 33 “Səhmlərə görə mənfəət” adlı standart dividendlər haqqında informasiyaların səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi və təqdimatı prinsiplərini təsvir edir.

MHBS (IAS) 21 “Valyutaların mübadilə məzənnələrindəki dəyişikliyin təsiri” adlı standart xarici valyuta ilə sövdələşmələrin və xarici əməliyyatların başlıca prinsiplərini nəzərdə tutur.

MHBS (IAS) 24 “Əlaqəli tərəflər haqqında informasiyaların açıqlanması” adlı standartın məqsədi əlaqəli tərəflərin və bu tərəflərlə həyata keçirilən əməliyyatların, habelə qarşılıqlı hesablaşmalar üzrə qalıqların müəssisənin maliyyə vəziyyətinə və mənfəət və ya zərərinə təsir edə bilməsi imkanlarının müəssisənin maliyyə hesabatlarında xüsusilə açıqlanmasını təmin etməkdir.

MHBS (IAS) 10 “Hesabat dövrü başa çatdıqdan sonrakı hadisələr” adlı standartın məqsədi aşağıdakıların müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir:

- müəssisənin balans hesabatı tarixindən sonra baş verən hadisələrlə bağlı maliyyə hesabatlarında düzəlişlərin aparılması vaxtı;
- müəssisənin maliyyə hesabatlarının dərc edilmək üçün təsdiq olunduğu tarix və balans hesabatı tarixindən sonrakı hadisələr haqqında məlumatın açıqlanması.

MHBS (IFRS) 5 “Satış üçün nəzərdə tutulan aktivlər və dayandırılmış fəaliyyət” adlı standartın məqsədi satış üçün nəzərdə tutulmuş aktivlərin uçot qaydalarının, habelə dayandırılmış əməliyyatlar üzrə təqdim edilməli və açıqlanmalı olan məlumatın müəyyən edilməsidir.

MHBS (IAS) 29 “Hiperinflasiyalı iqtisadiyyatda maliyyə hesabatlılığı” adlı standart bütün müəssisələrin konsolidə edilmiş maliyyə hesabatları da daxil edilməklə, hesabat tarixinə maliyyə hesabatının müxtəlif maddələrinin hiperinflasiyaya uyğun olaraq yenidən hesablanması qaydasını əhatə edir.

MHBS (IAS) 34 “Aralıq maliyyə hesabatı” adlı standart aralıq maliyyə hesabatının minimal məzmununu nəzərdə tutur və aralıq dövrə görə ixtisar olunan maliyyə hesabatının tanınması və ölçülməsi prinsiplərini təsvir edir.

MHBS (IAS) 26 “Pensiya planları üzrə uçot və hesabat” adlı standart pensiya təminatı proqramları üzrə uçot metodlarını və hesabatı müəyyənləşdirir.

Bir sıra müəssisə malların və xidmətlərin müxtəlif qruplarını istehsal edir və müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərir. Bu da öz növbəsində mənfəətin səviyyəsində, artım imkanlarında və risklərdə fərqlərin yaranmasına səbəb olur. Müəssisənin məhsullarının və göstərdiyi xidmətlərin müxtəlif tipləri haqqında informasiya, həmçinin müəssisələrin müxtəlif zonalarda fəaliyyəti haqqında informasiya **seqmentlər üzrə informasiya** adlanır. O, çoxprofilli yaxud çoxmillətli müəssisənin qeyri-müəyyənliyini və mənfəətliliyini qiymətləndirmək üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda seqment üzrə informasiya bir çox hallarda aqreqasiya olunan göstəricilər üzrə müəyyənləşdirilə bilməz. Beləliklə, seqment üzrə informasiya maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin tələbatını ödəmək üçün çox vacibdir.

MHBS (IFRS) 8 “Əməliyyat seqmentləri” adlı hesabatda borc və ya kapital alətləri açıq bazarda alınıb satılan müəssisələr öz maliyyə hesabatları istifadəçilərinə, müəssisənin məşğul olduğu kommersiya fəaliyyətlərinin maliyyə təsiri və təbiətini, habelə fəaliyyət göstərdiyi iqtisadi mühiti qiymətləndirmək imkanı verən məlumatı açıqlamalıdır.

Əsas hissə. MHBS (IFRS) 8 sayılı standart seqmentləri aşağıdakı qaydada müəyyənləşdirir.

Əməliyyat seqmentinə görə (operating segment) – müəssisə öz maliyyə hesabatı istifadəçilərinə kommersiya fəaliyyətlərinin maliyyə təsviri və təbiətini, habelə fəaliyyət göstərdiyi mühiti qiymətləndirən aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:

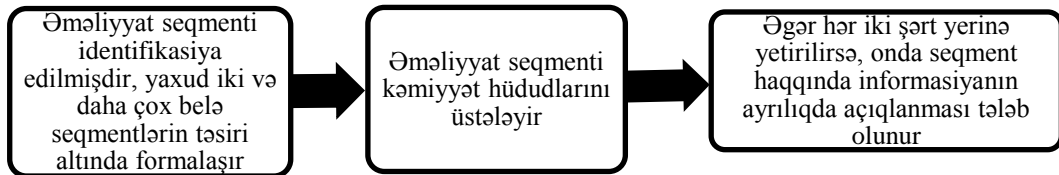
- o, fəaliyyətdə özünü göstərir və bütün hallarda gəlirləri generasiya etməklə yanaşı, xərclərə də məruz qala bilər (həmin müəssisənin digər komponentləri ilə əlaqədar əməliyyatlarla bağlı gəlir və xərclər də daxil olmaqla biznes fəaliyyəti göstərir);
- əməliyyat nəticələri mövcud qərarlara görə cavabdehlik daşıyan müəssisə rəhbərləri tərəfindən müntəzəm surətdə araşdırılır. Burada əsas məqsəd resurslar haq-

**S.M.Səbzəliyev: Maliyyə hesabatlarında seqmentlər üzrə informasiyaların açıqlanmasının
əsas məqsədləri**

qında qərarlar qəbul etməkdən ibarətdir. Həmin resurslar isə seqmentlər arasında bölüşdürülməli və onların fəaliyyətlərinin nəticələri qiymətləndirilməlidir;

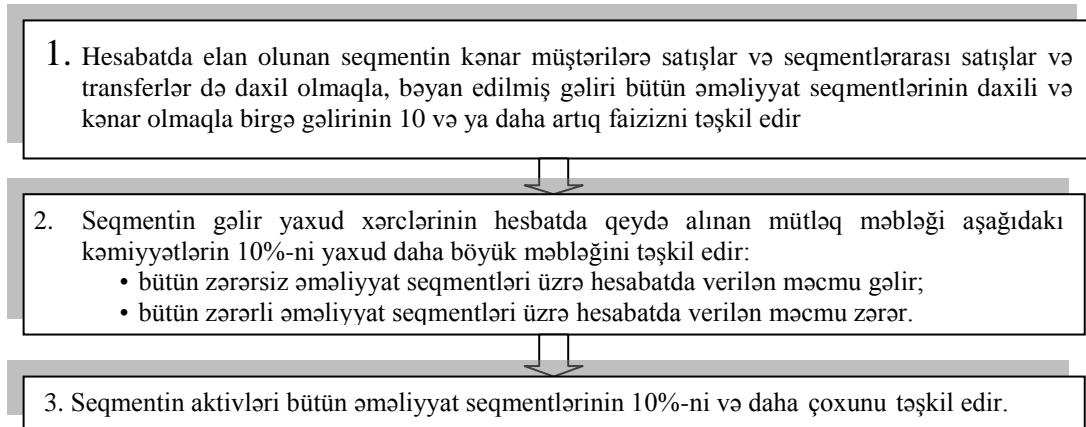
- əməliyyat seqmentlərinə münasibətdə müəssisənin ayrıca maliyyə informasiyaları əldə edilə bilər.

Hesabat seqmentləri. Müəssisə hər bir əməliyyat seqmenti haqqında informasiyaları ayrıca təqdim etməlidir. İnformasiyalar isə identifikasiya olunmalı, yaxud iki və daha çox seqmentin aqreqasiyasının nəticəsi kimi qeydə alınmalı və kəmiyyət hədudlarını üstələməlidir (şəkil 1):

Şəkil 1. Seqment haqqında informasiyanın ayrılıqda açıqlanması üçün zəruri sayılan şərtlər

Kəmiyyət hədudları. Müəssisə aşağıdakı kəmiyyət hədudlarından istənilən birini qane edən əməliyyat seqmenti haqqında informasiyaları ayrılıqda təqdim etməlidir (şəkil 2). Habelə, kəmiyyət hədudunun heç birinə uyğun gəlməyən əməliyyat seqmentləri hesabat seqmenti sayıla bilər və ayrılıqda açıqlanmalıdır (əgər müəssisə rəhbəri seqment informasiyasının maliyyə hesabatı istifadəçisi üçün faydalı olduğunu hesab edirsə).

Şəkil 2. Əməliyyat seqmentinin tanınmasının kəmiyyət hədudları
Kəmiyyət hədudlarının heç birinə uyğun gəlməyən əməliyyat seqmentləri hesabat seqmenti sayıla bilər və ayrılıqda açıqlanmalıdır (əgər rəhbərlik seqment hesabatının maliyyə hesabatı istifadəçiləri üçün faydalı sayırsa).

Birləşdirmə meyarları. Əməliyyat seqmentləri bir çox hallarda özlərinin uzunmüddətli maliyyə nəticələrinə oxşarlıqlarını nümayiş etdirirlər. Məs.: iqtisadi xüsusiyyət-

lərinə görə oxşar olan iki əməliyyat seqmentindən uzunmüddətli orta ümumi mənfəətin oxşar göstəricilərini gözləmək olar. İki yaxud daha çox əməliyyat seqmenti bir əməliyyat seqmentinə aqreqasiya oluna bilər. Bütün hallarda, belə bir aqreqasiya MHBS (IFRS) 8 №-li standartın başlıca prinsiplərinə uyğun gəlməlidir. Eyni zamanda aqreqasiya olunan seqmentlər iqtisadi xüsusiyyətlərinə görə aşağıdakı aspektlərlə eynilik təşkil etməlidir:

- məhsulların və xidmətlərin xarakteri;
- istehsal proseslərinin xarakteri;
- məhsullar və xidmətlər üçün müştərilərin tipləri yaxud sinifləri;
- məhsulların yaxud göstərilən xidmətlərin bölüşdürülməsi üçün istifadə olunan metodlar;
- normativ-hüquqi tənzimləyici mühitin xarakteri (məs. bank sektoru, sığorta sektoru, yaxud məişət xidməti müəssisəsi).

Müəssisə kəmiyyət proqramlarına uyğun gəlməyən əməliyyat seqmentləri haqqında informasiyaları birləşdirə bilər.

Eyni zamanda müəssisə aşağıdakı ümumi məlumatları açıqlamalıdır:

- müəssisənin əsası da daxil olmaqla, onun hesabat verilməli olan seqmentlərinin müəyyən olunması üçün istifadə olunan amilləri;
- hesabat verilməli seqmentlərin öz gəlirini əldə etdiyi məhsul və xidmət növlərini.

Müəssisə hesabat verilməli hər bir seqment üçün mənfəət və ya zərərin, habelə ümumi aktivlərin qiymətləndirilməsi haqqında hesabat verməlidir.

Müəssisə hər bir hesabat verilməli seqment üçün öhdəliklərin qiymətləndirilməsi üzrə, əslində, hesabat verilməli olan hər bir seqment haqqında aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:

- kənar müştərilərdən daxil olan gəlir;
- həmin müəssisənin müxtəlif əməliyyat seqmentləri ilə razılaşmalarından aldığı gəlir;
- faiz gəlirləri;
- faiz xərcləri;
- amortizasiya və qiymətdən düşmə;
- kommersiya təşkilatları üçün “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı” MHBS1 (IAS 1) adlı standartla uyğun olaraq açıqlanmış gəlir və xərc maddələri;
- müəssisənin birgə fəaliyyət üzrə digər birgə müəssisələrin mənfəət və ya zərərinə payla iştirak metodu ilə uçota alınmış payı;
- mənfəət vergisi üzrə xərc və ya gəlir;
- amortizasiya və qiymətdən düşmədən başqa əhəmiyyətli qeyri-pul maddələri.

Müəssisə eyni zamanda aşağıdakı göstəricilərin üzləşdirmələrini həyata keçirməlidir:

S.M.Səbzəliyev: Maliyyə hesabatlarında seqmentlər üzrə informasiyaların açıqlanmasının əsas məqsədləri

- hesabat seqmentlərinin məcmu gəliri və müəssisənin gəliri;
- açıqlanmalı olan seqmentlərin mənfəət və ya zərərinin qiymətlərinin yekunu və müəssisənin vergi xərcindən (vergi gəlirindən) və dayandırılmış əməliyyatlardan əvvəlki mənfəət və zərərinin qiymətləri kimi göstərilməsi. Buna baxmayaraq, müəssisə hesabat verilməli seqmentlər arasında vergi xərci (gəliri) kimi maddələri paylaşdığı halda, o, həmin maddələrdən sonra seqmentlərin mənfəət və ya zərərinin məcmu qiymətləri ilə müəssisənin mənfəət və ya zərərinin qiymətlərini üzləşdirə bilər;
- hesabat seqmentlərinin məcmu aktivləri və müəssisənin aktivləri;
- seqment öhdəlikləri hesabatda əks etdirildiyi halda hesabat seqmentlərinin məcmu öhdəlikləri ilə müəssisənin öhdəlikləri;
- hesabat seqmentlərinin hər bir digər əhəmiyyətli maddələrinin məbləğlərinin yekunu ilə müəssisənin müvafiq məbləğləri.

Bütün üzləşdirilən maddələr ayrıca təyin edilməli və təsvir olunmalıdır.

Seqmentlər üzrə informasiyaların açıqlanmasının başlıca məqsədi aşağıdakılardan ibarətdir: şirkətin qazandığı nəticələri daha yaxşı başa düşmək üçün maliyyə hesabatının istifadəçilərinə kömək göstərmək, riskləri və gəlirliliyi qiymətləndirmək, bütövlükdə şirkətlərin biznesi haqqında kifayət qədər əsaslandırılmış peşə düşüncələrini formalaşdırmaq və s.

Qüvvədə olan standartda görə seqmentlər üzrə informasiyalar mütləq qaydada özlərinin qiymətli kağızlarını açıq şəkildə fond birjalarda yerləşdirən emitent – təşkilatların mühasibat hesabatının əlavələrində açıqlanmalıdır.

Əslində seqmentlərin fərqləndirilməsində başlıca məqsəd müəssisələrin fəaliyyətinin müəyyən istiqamətləri haqqında məlumatları araşdırmaqdan ibarətdir. Belə fəaliyyətlər iqtisadi fayda gətirmək qabiliyyətinə malikdir: onların nəticəsində digər istiqamətlərin göstəricilərindən ayrılıqda maliyyə göstəriciləri formalaşdırıla bilər, alınan nəticələr müəssisənin əməliyyatlar üzrə qərar qəbul edən rəhbəri tərəfindən müntəzəm surətdə təhlil edilməlidir. Bizim fikrimizcə, müxtəlif şirkətlərdə müxtəlif şəxslər səlahiyyətli sayıla bilər: məs. baş direktor, əməliyyat fəaliyyəti üzrə direktor, ali rəhbərliyin komandası və yaxud direktorlar şurası. Səlahiyyətli şəxslər biznesin seqmentlərinə münasibətdə strateji qərarların qəbuluna görə məsuliyyət daşıyırlar.

Seqmentlərin fərqləndirilməsinin əsası sayıla bilər: istehsal olunan məhsullar, satın alınan mallar, yerinə yetirilən işlər, göstərilən xidmətlər, məhsulların, malların, iş və xidmətlərin əsas alıcıları (sifarişçiləri), coğrafi regionlar, təşkilatın struktur bölmələri və s.

Seqmentlər fərqləndirildikdə təşkilatın səlahiyyətli şəxslərinin istifadə etdikləri informasiyalar əsas götürülür: planlaşma üzrə idarəetmə sənədləri; təşkilatın ali idarə-

etmə orqanının hesabatları; təşkilatın internet saytında dərc olunan məlumatları; başqa sözlə, istənilən digər açıq informasiyalar.

Qeyd etdiyimiz kimi, şirkətin bir neçə seqmenti vahid seqment kimi müəyyənləşdirilə, başqa sözlə, aqreqasiya oluna bilər. Seqmentlərin birləşdirilməsində müəyyən əlamətlərin oxşarlığı əsas götürülür: məs. məhsulların, iş və xidmətlərin onların satışının oxşarlığı, alıcıların və sifarişçilərin kateqoriyaları, istehsalat prosesləri, fəaliyyətin hüquqi şərtləri (məs. lisenziyanın zəruriliyi, vergitutma rejimi) və s.

Yuxarıda sadaladığımızdan başqa, seqmentləri fərqləndirən zaman şirkət habelə əlavə şərtlərdən də istifadə edə bilər: fəaliyyətin ayrıca bir istiqamətinin özünəməxsus xarakteri; fəaliyyətin ayrıca bir istiqamətinin nəticələrinə görə konkret şəxsin məsuliyyəti; müəssisənin direktorlar şurasına (müşahidə şurasına) təqdim olunan fərqli informasiyalar və s.

Konkret olaraq hər bir müəssisə aşağıdakı kəmiyyət həddləri çərçivəsində olan əməliyyat seqmentləri haqqında məlumatlara görə ayrıca hesabat verməlidir:

- əməliyyat seqmentlərinin gəliri (həm müəssisədən kənar olan müştərilərə satış, həm də seqment daxili satış və köçürmələr daxil olmaqla) (daxili və kənar) toplanılmış gəlirin 10 və daha artıq faizini təşkil edir;
- hesabatda göstərilmiş bütün əməliyyat seqmentlərinin zərəri birləşdirilmiş hesabatda verilmiş zərəridən 10 və ya daha artıq faizini təşkil edir;
- əməliyyat seqmentinin aktivləri müəssisənin birləşdirilmiş aktivlərinin 10 və ya daha artıq faizini təşkil edir.

Müəssisə rəhbərliyinin seqment haqqında məlumatının maliyyə hesabatı istifadəçilərinə faydalı olacağına inanması şəraitində kəmiyyət həddlərinə cavab verməyən seqmentləri barədə də hesabat verilməli və həmin seqmentlər ayrıca açıqlanmalıdır.

Müəssisə aşağıdakı ümumi məlumatları da açıqlamalıdır:

- müəssisənin hesabat verilməli olan seqmentlərinin müəyyən olunmasında istifadə edilən amillər;
- müəssisənin hesabat verilməli seqmentlərinin öz gəlirini əldə etdiyi məhsulların və xidmətlərin növləri.

Göstəriciləri kəmiyyət həddlərindən aşağı olan seqmentlər özlərinin iqtisadi mahiyyətindən asılı olaraq hesabat qismində fərqləndirilə bilər. Məs., əgər şirkət fəaliyyətin yeni növünə başlayırsa və bu anadək belə bir fəaliyyətin əsas göstəriciləri əhəmiyyətli sayılmırdısa, buna baxmayaraq, rəhbərlik hesab edərsə ki, bu, maliyyə hesabatının istifadəçiləri üçün zəruridir, onda informasiyaların açıqlanması üçün qərar qəbul oluna bilər.

Şirkət hesabat seqmentlərinin siyahısını özünün təşkilati və idarəetmə strukturundan, habelə daxili hesabat sistemindən asılı olaraq müəyyənləşdirir.

S.M.Səbzəliyev: Maliyyə hesabatlarında seqmentlər üzrə informasiyaların açıqlanmasının əsas məsələləri

Bu qayda özünün əhəmiyyətliyinə münasibət nöqtəyi-nəzərindən təqdim olunan hesabatın istənilən dövrü üçün keçərlidir. Maliyyə hesabatı hər şeydən əvvəl iki hesabat dövrü üçün nəzərdə tutulduğuna görə əhəmiyyətlik meyarını onların hər birinə yanaşmada ayrılıqda qiymətləndirmək məqsədəuyğundur.

Əgər hesabat seqmentlərinin sayı onu üstələyirsə, onda informasiyaların belə bir dəqiqliklə açıqlanmasının praktik cəhətdən məqsədəuyğunluğu da təhlil olunmalıdır.

Ayrılıqda açıqlanmayan informasiyalar sair seqmentlərin tərkibində yığılmalı və təqdim edilməlidir. Sair seqmentlərdə gəlirlərin komponentləri də açıqlanmağa məruz qalmalıdır.

Hesabat seqmentlərinin tərkibinə yalnız qərarların qəbulu üçün məsuliyyət daşıyan orqanlar tərəfindən təhlil edilən aktivlər və öhdəliklər daxil edilməlidir.

Nəticə

Seqmentlər üzrə aktivlərin, öhdəliklərin, gəlirlərin yaxud xərclərin bölüşdürülməsi üçün düşünülmüş və məntiqi əsas olmalıdır.

Hesabat seqmentləri seçildikdən sonra açıqlanması informasiyaların siyahısı müəyyənləşdirilməlidir. Burada başlıca məqsəd istifadəçilərə əsaslandırılmış və məntiqi nəticələr çıxarmaq imkanı verən aşağıdakı bloklar üzrə informasiyaların açıqlanmasıdır:

Birinci blok – ümumi informasiya. Bu blok əsasında hesabat seqmentləri fərqləndirilir. Blokda hər şeydən əvvəl ayrılmış seqmentlərin əsasının təsviri (müstəqilliyi, yaxud aqrəqasiya olunması) verilir. Daha sonra blokda məhsulların, malların, iş və xidmətlərin növlərinin adları, onların satılmasından alınan vəsait qeydə alınır.

İkinci blok - hesabat seqmentlərinin göstəriciləri və onların qiymətləndirilməsi üsulları. Bu blokda hər bir seqment üzrə hesabat dövrü ərzində mənfəətin (zərərin) kəmiyyəti, hesabat tarixinə aktivlərin kəmiyyəti haqda informasiyaların açıqlanması zəruridir. Eyni zamanda blokda hesabat seqmentlərinin öhdəlikləri haqqında məlumatlar da verilməlidir. Belə hallarda seqmentlərin mənfəətinin (zərərinin) hesablamalara daxil edilməsindən asılı olmayaraq, bir sıra digər məlumatlar da açıqlanmalıdır. Göstəricilərin faktiki siyahısı informasiyaların açıqlanmasına qoyulan minimal tələbləri nəzərdə tutur və özündə birləşdirir: kənar kontragentlərdən alınan gəlirlər; şirkətlərin yaxud qrupların çərçivəsində digər seqmentlərdə qeydə alınan əməliyyatlardan alınan gəlirlər; alınması faiz gəlirləri (dividendlər); faiz xərcləri; əsas vəsaitlərin və qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası; gəlirlərin və xərclərin digər əhəmiyyətli komponentləri; təşkilatın mənfəət vergisi.

Əgər alınması faizlər (dividendlər) hesabat seqmentinin gəlirlərinin çox böyük hissəsini təşkil edirsə, onda “**Alınması faizlər (dividendlər)**” və “**Ödəniləsi faizlər**” adlı göstəricilər arasında qarşılıqlı əvəzləmələrə yol verilə bilər. Belə hallarda situasiyanı təsvir etmək məqsədəuyğundur.

Müntəzəm qaydada səlahiyyətli şəxslərə hesabatın təqdim olunduğu zaman yuxarıda sadalanan göstəriciləri tamamlamaq məqsədilə, hər bir seqment üzrə dövriyyədən kənar aktivlərin kəmiyyətini açıqlamaq lazımdır (həmin göstəricinin hesabat seqmentinin aktivlərinin ümumi kəmiyyətinin hesablanmasına daxil edilməsindən asılı olmayaraq). Başqa sözlə, istifadəçi hansı dövriyyədən kənar aktivlərin köməylə seqment mənfəətinin generasiya edildiyini dərk etməlidir.

Hesabatın istifadəçiləri üçün hesabat seqmentinin maliyyə nəticələrini (mənfəət, zərər) müəyyənləşdirmək məqsədilə istifadə edilən göstəricilərin qiymətləndirilməsi haqda informasiyalar da son dərəcə vacibdir. Buna görə də, hesabat seqmentləri arasında baş verən əməliyyatların uçotu qaydasını təsvir etmək tövsiyə olunur. Əgər şirkətdə əvvəlki dövrlə müqayisədə həmin göstəricilərin qiymətləndirilməsi üsullarında dəyişiklik baş vermişdirsə, belə dəyişikliklərin hesabat dövrünün seqmentinin maliyyə nəticələrinə (mənfəət, zərər) təsiri də təsvir olunmalıdır.

Gəlirlərin və xərclərin bölüşdürülməsi üsulu aktivlərin və öhdəliklərin bölüşdürülməsi (seqmentləşdirilməsi) üsulundan fərqlənsə, onda belə fərqlərin seqmentləri göstəricilərinə təsiri araşdırılmalıdır. Məs., fərqlər uçot siyasətində dəyişikliklər və çəkilən xərclərin mərkəzləşdirilmiş qaydada bölüşdürülməsindəki müxtəlifliklər üzündən yarana bilər.

Üçüncü blok - müqayisə. Bu blokda hesabat seqmentlərinin məbləğ göstəriciləri müqayisə olunur. Həmin göstəricilərə mühasibat balansının yaxud müəssisənin mənfəət və zərər haqqında hesabatlarının müvafiq maddələri daxildir. Daha konkret desək, aşağıdakılar müqayisə olunmalıdır: bütün hesabat seqmentləri üzrə cəmi gəlir, müəssisənin gəliri ilə; seqmentlərin mənfəət göstəricilərinin kəmiyyəti vergiyə cəlb olunanadək mənfəət (zərər) göstəricisi ilə; hesabat seqmentlərinin aktivləri müəssisə aktivlərinin cəmi kəmiyyəti ilə; hesabat seqmentlərinin öhdəliklərinin cəmi kəmiyyəti müəssisə öhdəliklərinin kəmiyyəti ilə; hesabat seqmentlərinə müqayisədə açıqlanılan əhəmiyyətli göstəricilərin hər birinin kəmiyyət məbləği ilə müəssisənin mühasibat hesabatının müvafiq maddələrinin kəmiyyəti məbləği.

Hər şeydən əvvəl belə bir müqayisə cədvəl formasında verilir və burada hər bir əhəmiyyətli kəmiyyətin təsviri göstərilir.

Dördüncü blok - əlavə informasiyalar. Müəssisə məhsulların, malların, işlərin, xidmətlərin yaxud məhsulların, malların, iş və xidmətlərin həmcins qruplarının kənar malalanlara (sifarişçilərə) satılmasından alınan gəlirləri açıqlayır.

Coğrafi seqmentlər üzrə aşağıdakı informasiyaların təqdim edilməsi məqsədəuyğundur (Bu zaman informasiyaların əlçatmazlığı yaxud onun əldə olunması çox çətin olduğu hallar istisna edilir):

- Azərbaycan Respublikasında və xarici kənar kontragentlərdən ayrı-ayrılıqda alınan gəlir haqqında. Əgər hər hansı bir kontrakt əsasında xarici ölkədən alı-

nan gəlir xüsusi əhəmiyyət daşıyırsa, onda həmin gəlirin kəmiyyəti haqqında informasiya ayrılıqda açıqlanmalıdır;

- müəssisələrin balans göstəriciləri əsasında dövriyyədənənar aktivlərin eyni qaydada fərqləndirilməsi. Müxtəlif ölkələr üzrə əhəmiyyətli təmərküzləşməyə münasibətdə informasiyaların açıqlanmasına qoyulan tələblərə də mütləq əməl edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Международные стандарты финансовой отчетности. Под ред. В. Г. Гетмана. М., Финансы и статистика, 2009.
2. МСФО. Точка зрения КПМГ: Практическое руководство по международным стандартам финансовой отчетности, 2009/2010: В 2 кн. М.:Альпина Паблишерз. 2010.
3. Палий, В. Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности. М.: ИНФА-М., 2009
4. Ремизова, Е. Ю., Султанова Е. С. МСФО. Учет и отчетность М.: Омега–Л, 2010.
5. Умрихин, С. А., Ильина, Ю.Ф. Применение МСФО. М.: Пресс-Медиа, 2008.
6. Бабаев, Ю. А., Петров, А.М. Международные стандарты финансовой отчетности. М.: ИНФРА-М, 2015.
7. Səbzəliyev, S.M. Maliyyə hesabatı. Bakı – 2018.